

УДК 159.943.947 (477)

DOI 10.32755/sjeducation.2023.02.102

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ І РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРСОНАЛУ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Калгіна Ірина Дмитрівна, старший викладач

кафедри правової та спеціальної підготовки,

Територіально відокремлене відділення

«Кам'янська філія Академії Державної пенітенціарної служби»,

(51901, Україна, м. Кам'янське, вул. Колеусівська, 39,

e-mail: ira.kalgina@ukr.net)

ORCID: 0000-0002-7803-5110

У статті розглянуто окремі аспекти вивчення та розвитку емоційної стійкості в професійній діяльності персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України (далі – ДКВС України). Емоційна стійкість є важливою властивістю особистості та професійно необхідною якістю в службовій діяльності персоналу ДКВС України, тому що безпосередньо впливає на зменшення негативної дії різноманітних стрес-факторів, сприяє ефективності та розвитку безпекової складової професійної діяльності.

Метою статті є окреслити окремі аспекти емоційної стійкості, визначити її роль у формуванні емоційно-вольової сфери особистості та вплив на успішність і безпеку в професійній діяльності персоналу ДКВС України.

У статті розглянуто поняття емоційної стійкості, визначено відсутність єдиного підходу до розуміння цього поняття. Зроблено аналіз розвитку поняття «емоційна стійкість» у науковій літературі та розглянуто її основні компоненти. Зазначено особливості професійної діяльності персоналу ДКВС України. Визначено важливість діагностики, вивчення і необхідність розвитку емоційної стійкості для персоналу ДКВС України як однієї з основних індивідуально-психологічних властивостей особистості та її вплив на стійкість до стресованих факторів у складних життєвих обставинах і професійній діяльності.

За результатами дослідження ми виявили, що питання вивчення і розвитку емоційної стійкості персоналу має величезне практичне значення, адже вона є важливим чинником безпечної професійної діяльності, створює умови для зменшення напруження, стресу, негативних впливів зовнішніх факторів та сприяє саморегуляції, високій працездатності, збереженню психічного та фізичного здоров'я.

Ключові слова: емоційна стійкість, емоції, стрес-фактори, стійкість, напруженість, професійна підготовка, персонал Державної кримінально-виконавчої служби України.

CERTAIN ASPECTS OF THE STUDY AND DEVELOPMENT OF EMOTIONAL STABILITY IN THE PERSONNEL PROFESSIONAL ACTIVITIES OF THE STATE CRIMINAL AND EXECUTIVE SERVICE OF UKRAINE

Kalgina Iryna, Senior lecturer of the Department of Legal
and Special Training, *Territorially Separated Branch*
“*Kamianske Branch of the Academy of the State Penitentiary Service*”,
(39 Kolesivska Street, Kamianske, 51901, Ukraine,
e-mail: ira.kalgina@ukr.net)
ORCID: 0000-0002-7803-5110

The article examines certain aspects of the study and development of emotional stability in the professional activities of the personnel of the State Criminal and Executive Service of Ukraine (hereinafter – State Criminal and Executive Service of Ukraine). Emotional stability is an important personality trait and a professionally necessary quality in the service activities of the personnel of the State Criminal and Executive Service of Ukraine, because it directly affects the reduction of the negative effects of various stress factors, contributes to the efficiency and development of the safety component of professional activity.

The purpose of the article is to outline certain aspects of emotional stability, to determine its role in the formation of the emotional and volitional sphere of the individual and its impact on the success and safety in the professional activities of the personnel of the State Criminal and Executive Service of Ukraine.

The article examines the concept of emotional stability, identifies the lack of a single approach to understanding this concept. An analysis of the development of the concept of emotional stability in scientific literature was made and its main components were considered. The specified features of the professional activity of the personnel of the State Criminal and Executive Service of Ukraine. The importance of diagnosis, study and the need for the development of emotional stability for the personnel of the State Criminal and Executive Service of Ukraine as one of the main individual and psychological properties of the personality and its influence on resistance to stressful factors in difficult life circumstances and professional activity have been determined.

According to the results of the research, we found that the issue of studying and developing the emotional stability of personnel is of great practical importance, because it is an important factor in safe professional activity, creates conditions for reducing tension, stress, negative effects of external factors, and promotes self-regulation, high work capacity, preservation of mental and physical health.

Key words: *emotional stability, emotions, stress factors, stability, tension, professional training, staff of the State Criminal and Executive Service of Ukraine.*

Постановка проблеми. Якісне виконання завдань, покладених державою на ДКВС України, насамперед залежить від професійності, моральності, духовної, психологічної та фізичної підготовки персоналу, який здатний виконувати функції виправлення та ресоціалізації засуджених, спираючись на найсучасніші методи та прийоми у своїй роботі. Дотепер актуальним залишається питання якісного професійного підбору персоналу та його навчання, а також посилення уваги до вивчення специфіки професії та визначення взаємозв'язку між професійними вимогами і професійно важливими особистісними якостями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розгляд досліджуваної проблеми показує, що вивченню особливих психічних властивостей, особистісних рис персоналу, формуванню необхідних професійних і психологічних компетентностей та якостей, їхньому впливу на успішність професійної діяльності у своїх працях приділяли увагу велика кількість сучасних науковців, зокрема В. О. Аніщенко, І. Ф. Аршава, І. О. Горбач, О. Г. Шамрук, М. С. Ятчук та інші.

Виклад основного матеріалу. На жаль, в українському суспільстві побутує думка, що пенітенціарні працівники переважно займаються охороною засуджених та наглядом за ними, тому для їхньої професійної підготовки достатньо пройти спеціальну підготовку протягом кількох місяців, при цьому не враховуючи специфіку професійної діяльності персоналу та особистісні морально-психологічні вимоги до нього. На вимогу міжнародних нормативно-правових актів, що регламентують діяльність пенітенціарних установ, зокрема Європейських пенітенціарних (в'язничних) правил, персонал мають ретельно підбирати, він повинен мати належну підготовку, яку необхідно проводити як на початку, так і постійно, і мати шанований статус у цивільному суспільстві. Під час підбору нового персоналу звертають увагу на необхідність володіння професійними навичками та особисту придатність до виконання складної роботи [1].

Однією з особливостей професійної діяльності персоналу установ ДКВС України є велике навантаження й насиченість цієї діяльності значною кількістю викликів та стрес-факторів, зокрема:

– екстремальність діяльності (безпосередня загроза життю чи здоров'ю, можливість застосування зброї, спеціальних засобів, фізичної сили);

– специфіка спілкування із засудженими (ув'язненими) (ворожість засуджених (ув'язнених), вплив кримінальної субкультури, конфліктність спілкування, ймовірність зараження небезпечними хворобами);

– загроза психічних зривів, конфліктів, розвиток професійного вигорання та деформації;

– несприятливість соціально-гігієнічних умов (недостатній відпочинок, ненормований робочий день, велике навантаження, ізоляція від суспільства, некомфортні умови для відпочинку тощо).

Крім цього, деякий ризик деморалізації викликає невисока престижність професії, стигматизоване ставлення суспільства до професійної діяльності співробітників установ виконання покарань.

Усі вищеперераховані чинники визначають особливі вимоги до особистості співробітника пенітенціарної установи, і особливо важливу роль при цьому відіграють характеристики емоційної стійкості щодо напруженості та екстремальності службової діяльності, а також ймовірного негативного впливу у формі проходження служби.

Більшість професійних, а іноді й особистих проблем співробітників ДКВС України пов'язана з людським фактором, низьким рівнем стресостійкості, значним емоціогенним впливом професійної діяльності та недостатнім рівнем готовності до адекватних дій у складних чи екстремальних ситуаціях, що викликають виникнення несприятливих психологічних станів, як-от емоційної напруженості. Тому вивченню та підвищенню рівня емоційної стійкості персоналу необхідно приділяти значно більшу увагу.

Поняття «емоційна стійкість» з'явилося в психологічній науці не так давно. Від середини двадцятого століття психологи почали використовувати термін «психологічна стійкість» як системну, інтегральну якість особистості, становлення якої відбувається під час психологічної підготовки. У психологічній літературі також трапляються синонімічні поняття

«емоційно-вольова стійкість» чи «емоційна стійкість». Як правило, в наукових джерелах термін «емоційна стійкість» вживається як сублімація понять «емоція» та «воля», і частіше таку властивість визначають як емоційно-вольова стійкість.

Загалом поняття «емоційна стійкість» та протилежне їй – «емоційна нестійкість», або нейротизм (як специфічна зміна ієрархічної моделі особистості), у науці свого часу виділив Г. Ю. Айзенк, визначивши емоційну стійкість властивістю психіки протидіяти зовнішнім подразникам та зберігати спокій. Нейротизм визначався як неврівноваженість процесів збудження і гальмування, що підвищує рівень тривожності, сприяє зростанню чутливості до негативних зовнішніх проявів чи подразників та створенню негативного емоційного фону. Айзенк вважав, що нейротизм чи емоційна стійкість залежать більшою мірою не від специфіки діяльності особистості, а від типу темпераменту.

Деякі автори визначають емоційну стійкість як стійкість емоційних станів, емоційну стабільність чи відсутність схильності до раптової або частої зміни емоцій. Але, на думку більшості науковців, з якими ми погоджуємося, таке трактування не повністю розкриває всі характеристики цієї властивості, адже емоційна стійкість більшою мірою проявляється як функціональна стійкість особистості до зовнішніх впливів та зміни емоціогенних умов.

Зокрема, В. Писаренко визначає емоційну стійкість як здатність особистості реагувати на складні ситуації зміною емоційного стану, що сприяє особистісному зростанню. О. Черніков розглядає емоційну стійкість як емотивний компонент, виражений у психологічній характеристиці особистості. Тоді як В. Мільман наголошує, що емоційна стійкість визначає адекватність емоційної реакції на ситуацію і відповідність емоційних оцінок [2, с. 167].

Хоча такі визначення емоційної стійкості багато в чому тотожні, ми вважаємо найбільш точною характеристику В. Мільмана. Спираючись на це, можна визначити, що формування цієї здатності залежить не лише від індивідуальних властивостей психіки, а й може розвиватися під час адаптації люди-

ни до критичних чи екстремальних умов. Тому емоційна стійкість може розглядатись як одна з інтегративних психологічних характеристик, що визначає рівень адекватності людської поведінки в складних життєвих чи екстремальних ситуаціях та формується також під їх впливом, а не є суто індивідуальною властивістю особистості, як зазначав свого часу Г. Айзенк.

Спираючись на дослідження інших науковців, В. Подляшник розглядав емоційну стійкість як системну якість особистості, котра забезпечує цілеспрямовану поведінку людини та її високоефективну діяльність у складних напружених умовах, і визначив у структурі емоційної стійкості стресозахисний потенціал [3, с. 72].

Значний внесок у дослідження емоційної стійкості як однієї з основних властивостей успішної адаптації людини до складних життєвих умов внесла І. Аршава, яка запропонувала принципово нове визначення поняття емоційної стійкості – як інтегративної властивості особистості, що виявляється у переважній диспозиції суб'єкта професійної діяльності та життєдіяльності в цілому підтримувати або відновлювати рівновагу організму як «активної підсистеми» з постійно змінюваним середовищем [4, с. 375].

Емоційна стійкість – це особлива здатність утримувати і зберігати нормальну діяльність незалежно від впливу зовнішніх умов та емоційних факторів, тому багато в чому вона може залежати й від рівня самооцінки та безпосередньо бути пов'язана з рівнем тривожності. Досить часто ці якості розглядаються в контексті особливостей темпераменту і, без сумніву, є важливими для забезпечення багатьох видів професійної діяльності. Особливі вимоги до цієї властивості висуваються певними професіями, найчастіше пов'язаними зі значним рівнем емоційно-психологічного навантаження та високою стресогенністю. Як зазначалося вище, це є однією зі специфічних характеристик особливостей професійної діяльності співробітників установ виконання покарань.

Для визначення особливостей емоційної стійкості як фактора психологічної готовності персоналу важливим є виділити складові, що розкривають її сутність.

Основними компонентами структури емоційної стійкості є: емоційний, вольовий, мотиваційний, інтелектуальний. Кожен з них пов'язаний із властивостями нервової системи і проявляється у способах емоційного реагування на навколишнє середовище і особливості поведінки [5, с. 79].

Емоційний компонент визначається ступенем сприйняття особистістю складних життєвих обставин та рівнем її збуджуваності, тривожності, глибиною емоційних переживань.

Вольовий компонент передбачає внутрішній контроль над власною поведінкою, організованість, саморегуляцію, відповідальність за свої можливі дії.

Мотиваційний компонент складається із системи мотивів, що спонукають активність людини та стимулюють до подолання можливих перешкод і досягнення успіху.

Інтелектуальний чи когнітивний компонент охоплює рівень розвитку і вираження інтелектуальних емоцій, якість пізнавальної діяльності та інтелекту.

Позитивна інтеграція вищезгаданих компонентів формує можливість для повноцінної самореалізації та саморозвитку особистості зі здатністю до повноцінного адекватного вирішення ціннісних чи мотиваційних внутрішньоособистісних конфліктів, саморегуляції, з високим рівнем стабільності емоційного тону і внутрішнього контролю. Людина має здатність розвивати процеси психічної саморегуляції та самоконтролю, досягати своїх намірів і цілей, успішно протидіючи негативним зовнішнім впливам. Звісно, за різних умов людина може проявляти різний рівень емоційної стійкості, це багато в чому залежить і від особливостей діяльності та наявності необхідних знань і вмінь. Якщо особистість володіє достатніми знаннями, вміннями, зовнішні фактори здійснюватимуть менший негативний вплив, ніж тоді, коли такі знання, вміння відсутні [5, с. 77].

Тому професійний підбір і підготовка персоналу мають бути спрямовані на всебічний розвиток інтелектуальних, когнітивних, фізичних та психологічних якостей співробітників, а також морально-психологічної готовності до виконання службових завдань у складних умовах професійної діяльності,

що є важливим фактором надійності та ефективності. Адже відповідно до статті 14 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» на службу до Державної кримінально-виконавчої служби України приймаються на конкурсній, добровільній, контрактній основі громадяни України, які спроможні за своїми особистими, діловими та моральними якостями, віком, освітнім і професійним рівнем та станом здоров'я ефективно виконувати відповідні службові обов'язки [6].

Усе вищевказане свідчить, що ефективність та успішність професійної діяльності безпосередньо залежить від розвитку та гармонійного поєднання як професійних якостей та навичок, так і професійно зорієнтованих психологічних властивостей, зокрема високої саморегуляції та психологічної стійкості. Для персоналу установ виконання покарань, разом з високою моральністю, педагогічними та комунікативними здібностями, стресостійкістю, емоційна стійкість є однією із професійно значущих якостей, адже дає можливість свідомо керувати власною діяльністю у незвичних, складних чи напружених умовах, зменшує рівень психотравмувального впливу та загрозу морально-психологічних змін.

Висновки. Професійна діяльність персоналу ДКВС України супроводжується значною кількістю стрес-факторів, що визначають специфічні вимоги до особистості співробітника.

Унаслідок значних емоційних перевантажень та великої кількості стресогенних факторів, що супроводжують професійну діяльність, емоційна стійкість є однією з важливих психічних властивостей пенітенціарних працівників.

Формування емоційної стійкості залежить не тільки від індивідуальних властивостей психіки, а й може розвиватися у процесі професійної підготовки та під час адаптації людини до екстремальних умов.

Важливим є професійний підбір та підготовка персоналу ДКВС України, а також підвищення престижності професії пенітенціарного персоналу, адже ця робота пов'язана зі щоденним ризиком для життя, фізичного та психічного здо-

ров'я співробітників, при цьому покликана захистити суспільство від негативних злочинних виявів.

Список використаних джерел

1. Європейські пенітенціарні (в'язничні) правила : рекомендація Комітету Міністрів держав-учасниць Ради Європи від 12.02.1987 р. № Rec(2006) 2. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_032 (дата звернення: 08.08.2023).

2. Корольчук М. С., Крайнюк В. М. Соціально-психологічне забезпечення діяльності в звичайних та екстремальних умовах : навч. посіб. Київ : Ельга, Ніка-Центр, 2017. 505 с.

3. Подляшаник В. В. Адаптаційний потенціал та професійне здоров'я особистості. *Практична психологія та соціальна робота*. 2006. № 12. С. 71–74.

4. Аршава І. Ф. Емоційна стійкість людини та її діагностика : дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.02. Дніпро, 2007. 480 с.

5. Андрусик О. О. Емоційна стійкість особистості: теоретичний аспект. *Габітус*. 2020. Вип. 19. С. 76–80.

6. Про Державну кримінально-виконавчу службу України : Закон України від 23.06.2005 р. № 2713-IV. *Офіційний вісник України*. 2005. № 29. Ст. 1697.

References

1. Council of Europe (2006), *European penitentiary (prison) rules* : Recommendation of the Committee of Ministers of the member states of the Council of Europe, France, Strasbourg, available at: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_032 (accessed 08 August 2023).

2. Korolchuk, M. S. and Krainiuk, V. M. (2017), Social and psychological support of activities in normal and extreme conditions : manual, Elha, Nika-Center, Kyiv.

3. Podliashannik, V. V. (2006), "Adaptation potential and professional health of the individual", *Practical Psychology and Social Work*, No. 12, pp. 71–74.

4. Arshava, I. F. (2007), Emotional stability of a person and its diagnosis : Doctor of Sciences (Psychology) Thesis, Dnipro.

5. Andrusik, O. O. (2020), "Emotional stability of personality: theoretical aspect", *Habitus*, No. 19, pp. 76–80.

6. Ukraine (2005), *On the State Criminal and Executive Service of Ukraine* : Law of Ukraine dated 23.06.2005 № 2713-IV, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.